

A nemes paripa aluszik?

Recenzió Szoboszlai-Kiss Katalin *Alvó demokrácia – Kormányzásról, törvényről, erkölcsről Homérosztól Szókratészig*¹ című könyvéről

LACZÓ JÓZSEF

Mottó:

„Mert ha engem halálra ítélték, nem egykönnyen találtak majd más, ilyen embert, akit – ha ez mulatságosan hangzik is – egyenesen úgy rendelt városotokhoz az isten, mint valami jól megtermett, nemes paripa mellé, mely azonban nagyságánál fogva kissé lomha, és szüksége van rá, hogy valami bögölyféle felserkentse.”²

Dr. Szoboszlai-Kiss Katalin PhD habilitált egyetemi docens kitartó munkájának gyümölcseit gyűjtötte össze ebbe a tematikus kötetbe, amelynek találoán az Alvó demokrácia címet adta. Ezért is kapta a könyvről írt recenzióm A nemes paripa aluszik? címet. A szerző a görög demokráciát vizsgálja, és ébresztgeti az iránta való kíváncsiságot, mind pedig a mának szóló tanulságokat. Több oldalról közelíti meg a témáját, de mindig ugyanaz marad a horizont, a görög demokrácia kialakulása, tartalma és hatása. Szempontjai komplexek és interdiszciplinárisak. Írásai az államtudomány és filozófia feszültségi terében mozognak. Nem egy újabb könyv csupán, hanem újdonságot is kínál.

Kulcsszavak: antik demokrácia, görög filozófia, törvény eredete, jó állam, koncepció per

Is the noble horse sleeping?

Katalin Szoboszlai-Kiss' recently published work entitled 'Alvó demokrácia' is a kind of summary of the classical political thought and first of all the history of the Athenian democracy. 'Alvó demokrácia' in Hungarian means 'sleeping

1 SZOBOSZLAI-KISS 2018.

2 PLATÓN – GELENCZEY-MIHÁLTZ – MOGYORÓDI 2005, 30e17.

democracy', and that is why I entitle my book review 'Is the noble horse sleeping?' (A nemes paripa aluszik?'), in consonance with Szoboszlai-Kiss' work. The main part of the book provides an analysis of the final days of the Athenian democracy, in my opinion that is the relevant chapter in that work: Szoboszlai-Kiss draws some important conclusions, she observes some correspondence between classical and modern democracy not just in organisation system but in problems and in solutions as well.

Keywords: Ancient democracy, Greek philosophy, origin of law, the good state, political conceptual trial

Dr. Szoboszlai-Kiss Katalin PhD, habilitált egyetemi docens *Alvó demokrácia* címmel tematikus rendben könyvbe foglalta korábban már elsőként máshol közölt egynemű írásait. Munkája a *Kormányzásról, törvényről, erkölcsről Homérosztól Szókratészig* alcímet viseli. Hozzátehetnénk, hogy egy kicsit még tovább is Szókratésztől, mert ráadásként a kisebb szókratikus iskolákról is kifejti gondolatait, kutatási eredményeit, tehát Szókratész „továbbélését” és hatástörténetét is kutatja. További ajándékot is kapunk tőle, angol nyelven: *Platon's Republics a pharmakon logon* címmel, amelyet én „Platón állama olyan, mint egy gyógyító terápia” címmel fordítanék.

A szerző az előszóban pontosan behatárolja kutatása területét, amelyet a görög államfejlődés történetének vizsgálatában jelöl meg, és a kormányzás, törvény, erkölcs horizontján vizsgál. Szép ívet vázol fel munkáiban – Homérosztól – Szókratészig. Szoboszlai-Kiss már a könyve elején dolgozatai tanulmányozására invitálja az olvasót, azzal az ígérettel, hogy fáradozása nem lesz hiábavaló, új információkat kap, és az olvasása nem lesz haszontalan. A szövegtörzset is pontosan megjelöli, amely munkája alapja, elsősorban filozófiai szövegeket elemez és új vizsgálati szempontokat, eredményeket ígér. Biztatja az olvasót a könyv tanulmányozására, és eredménnyel kecsegteti, ha a 179 oldalas tanulmányköteten átküzdi magát. A mű többretegű és elsősorban szakmabelieknek, kollégáknak szól, de másokat is olvasásra biztatnék, a leendő kollégákat is.³

A könyvet az UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft. jelentette meg 2018-ban, ízléses és tetszetős külsővel, ehhez járul a méltó komoly tartalom. A kötet olvasására szeretném rábeszélni azokat, akik állammal, joggal és filozófiával foglalkoznak, vagy az a szándékuk, hogy valamely magyar felsőoktatási intézményben folytatják a tanulmányaikat, a könyv tartalmának megfelelő szakon, esetleg a Közzolgálati Egyetemre felvételiznek. Tehát a szakmabeliek mellett középiskolásoknak, jogászoknak és sza-

3 A mű a KÖFOP-2. 1. 2 – VEKOP – 15 – 2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást meg-
alapozó közszolgálat fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Zrínyi Miklós
Habilitációs Program keretében, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem felkérésére készült. Szoboszlai-
Kiss a munkáját Dr. Körösi Tamásnak ajánlja.

bad bölcsészetre járóknak vagy oda igyekvőknek is ajánlom, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a gyűjteményes kötet elősegíti a felkészülésüket választott hivatásukra.

Szoboszlai Kiss Katalin már részese egy örök beszélgetésnek, amit úgy nevezünk, filozófia. Bárki beléphet ebbe a diskurzusba, ha először csak figyel és olvas, majd maga is hozzászólhat a témához. Így beszélgetésbe elegendhet Homérosszal, a preszókratikus filozófusok valamelyikéhez vagy a szofista mozgalom tagjához szólhat. Beszélgetésbe elegendhet Szókratésszal vagy Platónnal, vagy a hellenisztikus filozófia bármely nagyságával. Válaszolni is fognak, az olvasónak csak meg kell szereznie azt a készséget, hogy ezeket a válaszokat „meghallja”. A szerző ebbe az örök beszélgetésbe invitál minket és arról biztosít, hogy ennek elérése nem igényel vállalhatatlan erőfeszítést és kitartást. Természetesen ezek a könyv írójának narrációi, de a válaszok olyanok, mintha a saját logoszuk segítségére sietnének az eredeti szerzők és bátorítanak minket, hogy megértsük gondolataikat. Ezzel személyes ismeretségbe kerülünk az örök beszélgetés résztvevőivel. Senki nem mondhat olyat komolyan, hogy nem jó ilyen közösségbe tartozni. Erőfeszítésünkhöz mérten mi is egy kicsit filozófussá válhatunk, és érdeklődésünk szerint elmélyedhetünk ebben a témában. Van azonban a szerzőnek egy feltétele. Mindig meg kell várni, hogy a másik szerző mit mond, és meg kell érteni a gondolatmenetét, és ha befejezte a mondandóját és azt megértettük, és az érveit is reprodukálni tudjuk, akkor bátran hozzászólhatunk a témához.

Az igényes munka többrétegűsége pedig azt jelenti, hogy azok a kollégák, akik már részei ennek a beszélgetésnek, új érveket és új toposzokat kapnak saját mondandójuk kifejtésére, vagy az esetleges vitához. Természetesen a szerző is vitára invitál, mert nem csupán a saját véleménye és álláspontja, hanem mások érvei és gondolatmenetei is érdeklik. Ezért is gazdag a felhasznált irodalom jegyzéke.

Az írásmű három szerkezeti egységre tagolódik:

I. Fogalom, elmélet, politika, amely négy tanulmányt foglal magában:

1. Bevezetés a klasszikus görög államtudományi kutatáshoz – Az antik görög államfejlődés legkorábbi írott forrásai,
2. A görög etikai gondolkodás kezdete: Hérakleitosz,
3. A filozófia első megújítói, a szofisták,
4. Röviden a szofista nomosz – phüszisz antitéziszről.

II. Az athéni demokrácia című rész három tanulmánya:

1. Az athéni szabad polgári státusz, mint politikai foglalkozás,
2. Az athéni demokrácia intézményei és modern értékelése,
3. Szókratész az elromlott demokrácia áldozata.

III. A szókratészi hatás:

1. A nem hiábavaló áldozat – A kisebb szókratikus iskolák,
2. Platon's Republicas a pharmakon logon – Platon állama, mint gyógyító terápia. Annak az közösségnek, amelynek az állami berendezkedése elromlott vagy rossz úton halad ez a munka és módszer a javára válik, természetesen csak akkor, ha tűri a lélekre való előzetes „ráolvasást”. Itt a filozófus úgy tűnik

fel, mint egy gyógyító, mint orvos. Természetesen ez a gondolkodásmód elvezet majd a filozófia első „kompetenciavitájához”, amely egy más szempontú megközelítése a szofista mozgalomnak.

A szerző munkája végén bő és alapos bibliográfiát, felhasznált irodalmat közöl. Amennyiben sikeres volt a rábeszélés az olvasásra, az olvasó szempontjából pedig az újdonság beváltott ígérete olyan jól sikerült, hogy valaki tovább szeretné gondolni a témát, bő olvasnivalót talál az irodalomjegyzékben. Egyfelől tájékozódhat, hogy a szerző kutatásai mely szövegkorpuszokon nyugodnak és mi a hozzáadott újdonság és érték, másfelől, hogy az olvasó hogyan szerezhethet még további szövegeket a témához és az örök beszélgetésbe való bekapcsolódáshoz. Nézzük meg, hogyan sikerült a szerzőnek beváltania az ígértét.

A szerző így folytatja gondolatmenetét: „Az athéni demokráciát alvó hagyománynak tekintem, olyan értéknek, amely alvó volta ellenére is hatással van modern világunkra, csupán annyi a teendőnk, hogy megszólaltassuk.”⁴ Továbbá: „A jó állam megvalósulásának feltétele elsősorban a polgárok erkölcsi minőségén múlik.”⁵ „A görögség az etikai értelemben vett jót a helyes észhasználattal azonosította.” Ezért az állam boldogsága a felkészült vezetők racionális döntésén múlik. A demokrácia és a filozófia együtt tárgyalása szintén a munka újdonsága, mert a filozófiai hagyományok kulcsszerepe volt az athéni demokrácia megszilárdulásában. Ebben a műben a szerző a szofistáknak és az őket kritizáló Szókratésznek is értékteremtést tulajdonít. Számunkra a szofisták pozitív értékelése az egyik toposz, amely figyelmes olvasásra csábít, hiszen Platón elég jól beágyazta a szofisták negatív megítélését a filozófiai hagyományban. Szoboszlai-Kiss munkájában még egy „rehabilitációs eljárást” is találunk, amelyben a szofistákat filozófusként ismeri el. Iskolát azonban nem tulajdonít nekik, ebben a vonatkozásban elfogadja a hagyományos álláspontot, hogy a szofisták nem iskolát, hanem mozgalmat alkottak. Lehet egyetérteni, vagy esetleg vitatkozni a szerzővel, de előtte meg kell ismerni a gondolatmenetét és érveit. A munka nagy előnyét éppen abban látom, hogy a szerző az újdonság ígéreterre tett vállalását betartja, és állításait a filozófia hagyományainak megfelelően, kellően indokolja is. Így masszív részese az örök beszélgetésnek, a filozófiának.

A szerző így folytatja: „A kötetben szereplő írásaimban a filozófiai irányzatok ismertetése mellett a polgárok hétköznapi életmódjának ábrázolására, a demokrácia intézményeinek történetére, a reformer államférfiak életútjának bemutatására vállalkozom.”⁶ Tapasztalhatjuk, hogy kiemelten gondolkodik azoknak az összefüggéseknek a feltárásán, amelyek a demokrácia megszületéséhez és bukásához vezettek, valamint a demokrácia helyreállítására tett erőfeszítéseket is filozófiai kontextusban vizsgálja. Három fogalmat emel ki a szerző, amelyek kutatott témája szempontjából kiemelkedő jelentőségűek. Ezek az „erő”, az „ész” és az „esztelenség”. Az erőt az eposzok városál-

4 SZOBOSZLAI-KISS 2018, 9.

5 SZOBOSZLAI-KISS 2018, 9.

6 SZOBOSZLAI-KISS 2018, 9.

lamai jelképezik, az észet az athéni demokráciában véli felfedezni, az esztelenség a hanyatlás világáé, amelyet valószínűleg közös görög munkának kell tekintenünk. Ezeket három korszakban tanulmányozza. Szerinte az erőt az eposzok világa adja, amelyhez a preszókratikus kritikai hangja illik, a demokráciához a szofisták és Szókratész szelleme, a hanyatló korszakhoz pedig Platón. Megjegyzem, hogy ennek a hanyatló korszaknak a két legjelesebb képviselője Platón és Arisztotelész. Milyen érdekes paradoxon az, hogy a hanyatlás ideje a filozófia kiemelkedő kora. Érdekesek a szerző érvei ebben a vonatkozásban is. Azonban Platón és Arisztotelész munkáit tovább kutatja, és külön monográfiában fog beszámolni az eredményeiről, valószínűleg ugyanezen szempontok szerint. Figyelemmel várjuk ezt a munkáját is.

A szerző újdonságának tekinthetjük azt is, hogy a korszak filozófiáját a kormányzásról, a törvényről és az erkölcsről szóló filozófiai nézetek horizontján vizsgálja a három már említett általa kiemelt fogalom feszültségi terében. Fontos megjegyezni, hogy a legismertebb munkák ebben a kérdésben éppen Szókratészt követően születtek meg.

A kötet utolsó nagy fejezete a szókratészi tanítás továbbélését dolgozza fel, mivel „Szókratész szerint jó állam feltétele a jó polgár.”⁷ „De Zeuszra, Melétosz, azt mond meg még nekünk vajon derék vagy hitvány polgártársak közt jobb-e élni?”⁸ Adódik a szerző gondolatmenetéből, hogy Szókratészt egy betegeskedő demokrácia bírósága ítélte halálra. Tanítványa, Platón *Állam* című munkájában erre az állami betegségre javasol terápiát. A könyv írója erről a terápiáról ír tanulmányt, amely egyben ajándék is azoknak az olvasóknak, akik eljutottak a könyv végén található angol nyelvű esszéig. Érdemes elolvasni ezt is, megéri.

Jó könyvvel szemben nehéz kritikát megfogalmazni, de a recenzióírás szokásainak megfelelően ez a recenzensnek kötelező. Ezért azonban én nem kritikát fogalmazok meg, hanem inkább vitát kezdeményeznék, két területen. Azt el tudom fogadni, hogy a szofisták nem alkottak iskolát. A jelenlegi álláspont inkább mozgalomként tartja számon őket. Az én olvasatomban a szerző is ezen az állásponton van. Azzal azonban vitakoznék, hogy a szofistákat hiánytalanul filozófusként rehabilitáljuk és együttesen emeljük be a filozófiai hagyományba. Azt szintén el tudom fogadni, hogy Prótagorasz, Gorgiasz, Damón és Arkhelaosz vizsgálat után filozófusi státuszt kapjon a hagyományban, de a többi szofista vonatkozásában is kutatást tartanék szükségesnek státuszukat illetően. Ezzel kapcsolatban is alkalmas személy a szerző arra, hogy ebben a kérdésben egy konferenciát szervezzen és ütköztesse az álláspontokat. A másik megjegyzésem, hogy a hagyomány szerint, ha idegen nyelvből fordított szövegkorpuszt használunk hivatkozásainkban, akkor a szokásnak megfelelően mindig a legújabb fordítást szokás használni. Ha pedig nem azt hivatkozunk, akkor indokolnunk kell, hogy miért így járunk el. Úgy gondolom, hogy a könyv írója ezzel a magyarázattal törleszthetné az adósságát, ha a saját logosza segítségére sietne.

7 SZOBOSZLAI-KISS 2018, 9.

8 PLATÓN – GELENCZEY-MIHÁLTZ – MOGYORÓDI 2005, 25c6-7.

Egyértelmű, hogy a jelen kötet hosszú kutatási szakasz eredménye. Csak két fontos állomást szeretnék kiemelni, Szoboszlai-Kiss Katalin PhD-fokozatot szerzett, egyetemi docensként dolgozik és 2019-ben habilitált.

Felhasznált irodalom

PLATÓN – GELENCZEY-MIHÁLTZ Alirán – MOGYORÓDI Emese (2005): *Euthüphrón Szókratész védőbeszéde Kritón*. Budapest, Atlantisz 2005.

SZOBOSZLAI-KISS Katalin (2018): *Alvó demokrácia – Kormányzásról, törvényről, erkölcsről Homérosztól Szókratészig*. Győr, UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft.